

ПОЄДНАННЯ РІЗНИХ СТИЛІВ АНТИЧНОСТІ У РОМАНІ ЛОНГА

Досліджується репрезентація різних стилів античності в тексті роману „Дафніс і Хлоя” давньогрецького письменника II ст. н.е. Лонга. Доводиться, що поєднання різних стилів античності – характерна риса ідіостилію письменника.

Ключові слова: стиль, ідіостиль, Лонг, античний роман, антична риторика.

Роман „Дафніс і Хлоя” – видатний приклад органічного поєднання вродженої інтенсивності почуття, відображеного в буколичній і пасторальній літературі, та „простоти” змісту і софістичності літературного стилю, яким ця простота описана. Розлогі частини розповіді в романі змальовані простим стилем, який протиставляється низці епізодів, написаних вишуканим стилем.

При аналізі особливостей стилю роману „Дафніс і Хлоя” особливо впадає у вічі прагнення Лонга до краси викладу, яка виявляється в усьому: і в композиції роману, і в змалюванні дійових осіб, і в стилістичних фігурах художньої мови. Автор намагається красою намальованих картин зачарувати читача, який повинен не тільки захоплюватися його майстерністю як художника, але й засвоїти його погляди.

У такого знавця риторики і майстра стилю, як Лонг, мова стає виразним засобом сугестивного впливу на читача. Можна сказати, що мова – одна з найсильніших сторін Лонга як письменника. Якщо йому подекуди не вистачає глибини і гостроти думки, то мова його завжди бездоганна і пом'якшує ці недоліки. Попри те, словесна майстерність Лонга спрямована на художнє зображення, а не існує сама собою.

Стаття присвячена аналізу стилів античності та їх поєднанню в тексті давньогрецького роману кінця II ст. н.е. Лонга „Дафніс і Хлоя”. Мета дослідження полягає у з'ясуванні ролі функціонування різних стилів античності для окреслення специфіки ідіостилію Лонга. Предметом нашого дослідження є репрезентація античних стилів мовлення в тексті роману „Дафніс і Хлоя”. Зупинимось детальніше на питанні про стиль роману Лонга з погляду того, як його розуміли в античності.

Один із представників періоду „другої софістики”, теоретик красномовства Гермоген (II ст. н.е.) блискуче розвинув теорію стилів. Гермоген, Діонісій Галікарнаський і інші елліністичні риторичні були незаперечними авторитетами для риторичної традиції всієї пізньої античності і Візантії, де створюється справжня апологія риторики [1, с.155–177].

У виробленій стародавніми вченими теорії

стилю знаходимо **вчення про типи мовлення**. Воно вперше з'являється у другій половині II ст. до н.е. Це вчення потім доповнюється і розширюється. До типів мовлення автори добирають відповідні стильові прийоми. Одні теоретики визначали три типи мовлення (стилі), як, наприклад, Діонісій з Галікарнасу, інші – чотири (Деметрій).

Діонісій Галікарнаський розвинув вчення Арістотеля про три стилі, назвавши один ряд поєднання слів *строгим*, інший – *гладким* або *барвистим*, а третій – *загальним* [4, с.203].

Деметрій у праці „Про стиль” веде мову про чотири основних стилі (ἀπλοί χαρακτήρες): *простий* (ἰσχνός), *величний* (μεγαλοπρεπής), *вишуканий* (γλαφυρός) і *могутній* (δεινός), а також різні їх поєднання. Кожен стиль має характерні мовні особливості й типові стилістичні прийоми та фігури. Проте не кожний стиль може поєднуватися з будь-яким іншим. Наприклад, витончений (вишуканий) стиль контамінується з простим і величним, могутній – із ними обома. І тільки величний стиль не сполучається з простим, навпаки, ці два стилі протилежні один одному, несумісні і взаємовиключають один одного. Вишуканий стиль може бути зближений із простим, а могутній – з величним, оскільки витонченому стилю притаманна певна легкість (μικρότης) і вишуканість (κομψεία), а могутньому – пишність (δύκων) і величність (μέγεθος).

Вишуканий стиль мовлення (γλαφυρός), за Деметрієм, це стиль мовлення веселого, легкого, жартівливого. Проте він розрізняє поняття „смішного” та „вишуканого”. „Смішне (γέλοϊον) і вишукане (εὔχαρις), – писав Деметрій, – мають відмінності передусім у самому предметі. Предмет вишуканого – це сади німф, любов – все те, що не викликає сміху... Сфера смішного відмінна від сфери вишуканого так само, як Терсит відмінний від Ерота. Є відмінності і в словах. Так, вишукане мовлення відрізняється „святковими” і красивими словами – вони якраз і надають йому чарівності... Смішне ж виражається словами низькими і звичайними...” [3, с.265]. Для вишуканого стилю характерні такі риси, як короткість викладу, анафори, параболи, вставки міфів, прислів'я та приказки, антитези [3, с.276].

Елементи вишуканого стилю рясніють у тексті роману Лонга, де натрапляємо і на детальні описи садів, у яких живуть німфи (2,3; 4,2), на переповідання міфів (казка Дафніса про голубку (1,27); легенда про сирінгу, яку оповів Ламон

(2,34); міф про Ехо (3,23), опис чудес Пана на морі (2,25-26; 2,29), розповідь пастуха Філета про Ерота (2,7) та ін.), де-не-де автор роману пересипає розповідь прислів'ями та приказками (3,5,4; 3,26,4 та ін.), а щодо предмета вишуканого стилю – кохання, – то весь роман „дихає” ним від самого початку до кінця.

Наведемо фрагмент з тексту роману, епізод, в якому описано зимову пору року. Опис зимової пори і почуттів героїв у Лонга відзначається сентиментальністю і водночас є одним з найкращих його поетичних досягнень: оповите снігом село, яке приносить біль розлуки закоханим, страждання і сум один за одним. Тут проявляється наївна „хитрість” Дафніса – полювання на пташок біля домівки Дріаса з надією побачити Хлою. Особливо художньо і романтично змалювано ніжність зустрічі у діалозі закоханих: ἦν δὲ αὐτοῖς καὶ φιλημάτων ἀπόλαυσις συνεχῆς καὶ λόγων ὁμιλία θερπνῆ. «Διὰ σὲ ἦλθον, Χλόη.» «Οἶδα, Δάφνι.» «Διὰ σὲ ἀπολλύω τοὺς ἀθλίους κοπίχους.» «Τίς οὖν σοὶ γένωμαι;» «Μέμνησό μου.» «Μνημονεύω, νῆ τὰς Νύμφας, ἃς ὤμοσά ποτε εἰς ἐκεῖνο τὸ ἄντρον, εἰς ὃ ἤξομεν εὐθέως, ὡς ἂν ἡ χιῶν τακῆ.» «Ἀλλὰ πολλή ἐστὶ, Χλόη, καὶ δέδοικα μὴ ἐγὼ πρὸ ταύτης τακῶ.» «Θάρρει, Δάφνι, θερμός ἐστὶν ὁ ἥλιος.» «Εἰ γὰρ οὕτως γένοιτο, Χλόη, θερμός, ὡς τὸ κᾶον πῦρ τὴν καρδίαν τὴν ἐμήν.» (3,10,3-4) – була для них насолода від безперервних поцілунків і солодка розмова зі слів. „Через тебе я прийшов, Хлоє”. „Я знаю, Дафнісе”. „Через тебе я знищую бідних дроздів”. „Що ж я маю зробити тобі?”. „Пам'ятай мене”. „Я пам'ятаю, німфами присягаю, якими клялася колись у тому гроті, куди ми повернемося відразу, як тільки розтане сніг”. „Але його багато є, Хлоє, і боюся, щоб я сам не розтав раніше від нього”. „Будь мужнім, Дафнісе, теплим є сонце”. „Якщо б воно стало таким гарячим, Хлоє, як палаючий вогонь у моєму серці”... Такі короткі діалоги служать для „солодкості” стилю, – зазначає О.Шонбергер [7, с.197]: короткі речення, сповнені почуття і чуттєвості, вишукана простота діалогу, витончена лаконічність мови і тонке карбування зображення. Тільки ближче розглянувши мовну структуру діалогу, можна помітити, що під цим любовним шепотом заховані стильові прикраси: анафора (Διὰ σὲ ἦλθον – Διὰ σὲ ἀπολλύω), паралелізм (πολλή ἐστὶ, Χλόη – Θάρρει, Δάφνι), асонанс (τακῆ – τακῶ). Крім того, діалог містить чимало метафор, епітетів, порівнянь.

Вишуканість стилю Лонга відзначають чимало дослідників його творчості. Наприклад, французький учений XVIII ст. Ж. В'єйфон писав про елементи вишуканості мови роману: „Стиль Лонга – чистий, яскравий і приємний: поділений

на короткі фрази, проте ритмічний, не хиткий, солодший за мед, він летить як срібний потік, який затінюється з обох боків деревами, і такий квітучий, прикрашений та завершений, що вся елегантність слова і думки могла б бути взята від нього” [8, с.60].

Німецький дослідник В. Шмід відзначав, що Лонг – найвишуканіший грецький романіст, передусім за стилем художнього зображення. Дослідники творчості Лонга вбачали у мові роману спорідненість „з духом рококо”, разом з тим закидали Лонгу „суміш приємної солодкості та грубої похоті” (В. Шмід) [10, с.824], „аж дещо неприємну примхливу вишуканість” (Е. Роде) [9, с.549] та „цілковиту неприродність” (У. Віламовіц-Меллендорф) [12, с.52–53].

Що стосується *простого стилю*, то, за визначенням Деметрія, тут не повинно бути ні складних слів, ні новоутворень, які властиві величному стилю. У ньому переважно вживаються слова у прямому значенні, що забезпечує ясність – головну ознаку простого стилю [3, с.268]. До цього стилю належать діалоги, що передають звичайне, побутове мовлення. У простому стилі варто уникати нанизування непрямих відмінків, дотримуватися прямого порядку слів. Якщо і вживаються періоди, то вони не повинні бути надто розгорнутими, розтягнутими, наголошував Деметрій, бо розгорнуті речення характерні для величного стилю [3, с.271].

Автор роману „Дафніс і Хлоя” за змогою уникає гіпотаксичного граматичного підпорядкування синтаксичних структур (hypotaxe) і широко використовує прості побудови речень в коротких періодах. У Лонга знаходимо характерні для стилю Горгія (V-VI ст. до н.е.) співзвучність і симетрію будови речення, антитезу і паралелізм. Це відзначає і дослідник роману Лонга Л. Кастіліоні [5, с.206]. Короткі, вільно зв'язані, ритмізовані речення (διαλελυμένη λέξις) належали до характерних ознак стилю „другої софістики” [7, с.35-38]. Саме тому не оминув їх у своєму творі і Лонг. Порівняймо, наприклад, опис весни у романі: ἡδέϊα μὲν τεττίγων ἠχή, γλυκεῖα δὲ ὀπώρας ὀδμή, θερπνῆ δὲ ποιμνίων βληχή (1,23,1) – *приємний гул цикад, солодкий запах плодів, радісне бляння стад*; або ж сцену загибелі квітів: φεῦ τῆς ῥόδωνιᾶς, ὡς κατακέκλασται· φεῦ τῆς ἰωνιᾶς, ὡς καταπεπάττηται (4,8,3) – *о горе троянді, що є поломаною; о горе фіалці, що є потоптаною!*

Характеризуючи *могутній стиль*, Деметрій пов'язує його передусім із сугестивною силою впливу на співрозмовника. Для такого мовлення характерні „стрімкість” і „стислість”, щоб створювати враження „ударів, які сиплються один за одним” [3, с. 280]. Деметрій зауважує,

що могутній стиль пов'язаний із силою, яка виявляється передусім у синтаксисі, наприклад, у короткій фразі спонування („короткість володіє більшою силою ще й тому, що вона спонукальна, тоді як розлогість доцільна у благаннях і проханнях” [3, с.276]).

Для могутнього стилю характерні й *непрямі* висловлення (τὰ σὺμβολα). „Висловлене непрямо сильніше, ніж сказане просто”, – зауважує Деметрій [3, с.276]. Непрямі висловлення безпосередньо пов'язані зі стилем роману Лонга, в якому автор – головний оповідач подій. Так само з могутнім стилем пов'язані закриті структури – „зімкнуті до кінця” речення. „Щоб досягнути сили (могутності) вислову, – писав Деметрій, – найсильніший вираз варто притримувати до кінця, оскільки сказане всередині втрачає свою силу” [3, с.276]. Силі вислову сприяє стислість думки (συντομία) та замовчування (ἀποσιώπησις), повторення того самого слова, анафори, серед яких виділяються єдинопочаток (ἐπανάφορα) та єдинозакінчення (ὁμοιοτέλευτον), складні слова, риторичні питання, риторичні звертання. Особливо відзначає Деметрій у могутньому стилі роль такої фігури, як асиндетон (безсполучниковість). Справді, у романі Лонга „Дафніс і Хлоя” натрапляємо на чимало згаданих рис, що, за Деметрієм, характеризують могутній стиль оповіді.

Величний стиль Деметрій називає ще стилем красномовства. „Величність”, за Деметрієм, виявляється у трьох відношеннях: у смислі (διάνοια), у словах (λέξις) і в поєднанні слів (σύνθεσις) [3, с.244]. „Величність” створюють метафори, порівняння, епітети, якими щедро насичений роман Лонга.

Отже, розглянувши вчення Деметрія про чотири стилі та проаналізувавши з цього погляду мову роману Лонга, можемо дійти висновку, що для твору письменника характерне поєднання всіх чотирьох стилів – *простого, величного, могутнього та вишуканого*. Роман Лонга витриманий, зрозуміло, головню у вишуканому типі мовлення, який найбільше підходить до сюжету еротичного роману. Цей вишуканий (υλαφύρος), або барвистий, тип мовлення (ἀνθηρός, floridum) тісно пов'язаний із темою твору, з естетикою художнього викладу і підбором відповідної лексики, що створює загалом неповторну ідіосистему автора.

Мовний стиль твору Лонга „Дафніс і Хлоя” – досить цікаве явище. На думку О. Беркової, він дещо штучний за своєю формою, але дуже виразний і вишуканий, являє собою своєрідне поєднання архаїчних і сучасних прийомів прозової оповіді [2, с.89–90]. Дослідниця так само називає

чотири стилі періоду другої софістики: „бідний” (чи „убогий”), „могутній” (чи „сильний”), „величний” („величавий”) і „солодкий” („вишуканий”) [2, с.88].

Намагаючись викликати у читачів естетичну насолоду, Лонг, крім визначеної вище „суміші” стилів (за Деметрієм), використовує у своєму творі елементи „солодкого” стилю, виділені О. Берковою: *віщі сні* (1,7; 2,23; 2,26–27; 3,27; 4,34), *еротичні мотиви, розповіді про дивовижні події* (3,28 – знайдення Дафнісом гаманця з грошиками), *наділення тварин людськими рисами* (4,14–15) і *мальовничі пейзажі* (1,9; 1,23; 3,12; 3,21), *міфологічні вставки* (1,27; 2,34; 3,23), *вставні епізоди* (напр., 2,3; 1,2) тощо [2, с.89].

„Солодкість” (υλυκότης) вважають характерною ознакою пасторалей і міфологічних розповідей. До υλυκότης можна зараховувати і розповіді про тварин (Hermogenes II 361, 18 Sp.). Тварини відіграють надзвичайно важливу роль у житті пастухів. Кози і вівці вигодовували Дафніса і Хлою ще малими, зблизили їх у юності, сумували, коли закохані не були разом, раділи разом з ними і навіть були присутніми на весіллі Дафніса і Хлої. Можемо говорити про антропоморфізацію тварин у Лонга. „Солодкості” стилю надають прислів'я, які часто використовує Лонг [7, с.35–38]. Наприклад: ἔρωτι δὲ ἄρα πάντα βάσιμα, καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ Σκυθικὴ χιῶν (3,5,4) – *для кохання все здоланне – і вогонь, і вода, і скіфський сніг; βούλεται συγκαθεύδειν πένητι καλῶ μᾶλλον ἢ πιθήκῳ πλουσίῳ* (3,26,4) – *[дівчина] бажає спати скоріше з бідним красенем, аніж з багатою мавпою*.

Про те, що стиль роману Лонга „солодкий”, говорить і англійський учений Р. Гантер, покликаючись на трактат Гермогена з Тарса, що дійшов до нас. Гермоген, наприклад, вважав „солодкими” за стилем твори, в яких цитати і наслідування з поетичних творів переплетені з прозовою розповіддю, що ми і спостерігаємо в романі „Дафніс і Хлоя”. Крім того, за Гермогеном, „усі думки про Ерота і кохання солодкі”. „Солодкий” стиль є ритмічним і характеризується короткістю викладу, при цьому порядок слів створює приємність для відчуттів” [6, с.372].

На думку Д. Теске, у літературно-теоретичних роздумах античності існувало переконання, що література, яка стосується теми кохання, постійно виявляє певну близькість до поезії, що особливо помітно в романі Лонга. Серед давньогрецьких романів немає жодного, який був би хоча б приблизно так „поетично” оформлений, як роман Лонга [11, с.82].

Таким чином, ведучи мову про ідіостиль Лонга, варто враховувати поєднання у романі „Дафніс і Хлоя” різних стилів античності (усві-

домлене „змішування”, за Деметрієм). Поєднуючи різні стилістичні прийоми і типи мовлення, Лонгу вдалося створити художній текст, який не підвладний часові. Розгадку цього феномену шукатимуть учені і в майбутньому.

Безперечно, на ідіостиль письменника впливали естетичні ідеали, вироблені античною риторикою, як і творчість його попередників. Проте, на нашу думку, поетичну прозу роману Лонга варто пов'язувати не тільки із „загальними законами” риторики, а й із особливостями індивідуального стилю та естетичними поглядами автора.

Література

1. Античные теории языка и стиля (антология текстов) / под общ. ред. О. М. Фрейденберг. – СПб. : АЛЕТЕЙЯ, 1996. – 362 с.
2. Беркова Е. А. Буколический роман Лонга / Е. А. Беркова // Античный роман / отв. ред. М. Е. Грабарь-Пассек. – М. : Наука, 1969. – С.75-91.
3. Деметрий. О стиле / Деметрий // Античные риторика / под ред. А. А. Тахо-Годи. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1978. – С.237–285.
4. Дионисий Галикарнасский. О Соединении слов / Дионисий Галикарнасский // Античные риторика / под ред. А. А. Тахо-Годи. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1978. – С. 167–237.
5. Castiglioni L. Stilo e testo del romanzo pastorale di Longo / L. Castiglioni // Rendiconti del Reale Istituto Lombardo di scienze e lettere. – 1928. – Ser. 2, 61. – P. 203–223.
6. Hunter R. Longus, Daphnis and Chloe / R. Hunter // The Novel in the Ancient World / ed. by Gareth Schmeling. – Leiden ; New York ; Köln : E.J.Brill, 1996. – P. 361–386.
7. Longos. Hirtengeschichten von Daphnis und Chloe. Griechisch und deutsch von Otto Schönberger. – Berlin : Akademie-Verlag, 1973. – 215 s.
8. McCulloh W.E. Longus / William E. McCulloh. – New York : Twayne Publishers, Inc., 1970. – 143 p.
9. Rohde E. Der griechische Roman und seine Vorläufer / E. Rohde. – Leipzig, 1960. – 583 s.
10. Schmid W. Geschichte der griechischen Literatur, 6. Aufl., II 2 / W. Schmid, O. Stählin. – München, 1924. – 886 s.
11. Teske D. Der Roman des Longos als Werk der Kunst / D. Teske. – Aschendorff Münster, 1991. – 135 s.
12. Wilamowitz-Moellendorff U. v. Die griechische Literatur des Altertums / U. Wilamowitz-Moellendorff // Die griechische und lateinische Literatur und Sprache, 2. Aufl. – Berlin ; Leipzig, 1907. – S. 46–58.

The article deals with representation of different styles of antiquity in the text of the novel „Daphnis and Chloe” of ancient greek writer Longus of the 2nd century. The combination of different styles of antiquity is the characteristic feature of the author’s idiosstyle.

Key words: style, idiosstyle, Longus, ancient novel, ancient rhetoric.

Исследуется репрезентация разных стилей античности в тексте романа „Дафнис и Хлоя” древнегреческого писателя II в. н.э. Лонга. Показано, что сочетание разных стилей античности является характерной чертой идиостиля писателя.

Ключевые слова: стиль, идиостиль, Лонг, античный роман, античная риторика.